

О.В.Меренкова, С.В.Вахнюк

Особливості інвестиційної діяльності комерційних банків України

У статті досліджується проблема визначення типових особливостей інвестиційної діяльності комерційних банків. Неузгодженість існуючої термінології вирішується визначенням спільних рис та відмінностей понять інвестування та кредитування, інвестиційної та кредитної політики.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Інвестиційна та кредитна діяльність – важлива частина процесу відтворення капіталу. Оскільки банківські установи виступають на ринку як кредитори, так і інвестори та об'єкти вкладення інвестицій, а єдиного механізму здійснення інвестиційної та кредитної політик немає, поняття інвестування та кредитування досить часто ототожнюють. Але ці поняття також мають характерні риси та особливості, які надають можливість їх ідентифікувати. Отже, виникає необхідність з'ясувати причини неоднозначності існуючої термінології, проаналізувати основні спільні риси та відмінності інвестування та кредитування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Висвітленню понять інвестування [2], та кредитування [3], [7] в Україні приділяється багато уваги, особливо в роботах Захаріна С.В., Трифа А.А., Денисенко М.П., Бланка І.А., Івасіва Б.С. та інших дослідників. В літературі часто зустрічаються поняття «кредитування інвестиційної діяльності», «довгострокове інвестиційне кредитування», «довгостроковий (інвестиційний) кредит» [1], [4], [5], [6], [9], тому виникає необхідність ідентифікації цих понять.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нечітка семантика між поняттями інвестування та кредитування потребує систематизації відмінних рис та особливостей цих понять, оскільки без їх чіткого розмежування неможливе побудування налагодженого механізму здійснення інвестиційної та кредитної політик.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Ціллю роботи виступає розмежування суті понять «інвестування» та «кредитування», зокрема аналіз різних поглядів та уточнення характерних рис цих понять, особливостей використання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для чіткого визначення процесів інвестування та кредитування необхідно визначитися з особливостями понять інвестицій та кредиту, інвестиційної та кредитної діяльності, інвестиційної та кредитної політики.

В сучасній економічній літературі термін «інвестиції» трактується по-різному. Отже, розглянемо можливі трактування поняття інвестиції з метою з'ясування його змісту та особливостей на сучасному етапі розвитку економіки країни.

Законом України «Про інвестиційну діяльність» [5, с.3] поняття інвестиції трактується як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але запатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права та інші цінності.

Згідно з Трифом О.О., науковим діячем у фінансовій та банківській сфері, «інвестиції (від нім. Investition; від лат. Investire – облачати) – сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу у промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво та інші галузі господарства» [9, с.23]. Ціллю інвестиційної діяльності виступає отримання підприємницького доходу та відсотків. Інвестиції можуть бути визначені як вкладення вільних грошових коштів у різні форми фінансових, матеріальних і нематеріальних активів.

За Бланком І.А., науковим діячем, доктором економічних наук, професором, «інвестиції підприємства являють собою вкладення капіталу в усіх його формах у різні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з ціллю отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного та неекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язано з факторами часу, ризику та ліквідності» [2, с.17].

На думку С.В.Мочерного, доктора економічних наук, професора [4, с.41], інвестиції (від лат. Investio – одягаю) розглядаються як витрати на виробництво всіх інвестиційних товарів, що використовуються на заміщення зношених машин, устаткування, споруд і будь-які інші чисті інвестиції, спрямовані на приріст виробничих фондів. Таким чином, до інвестицій входить вся сума витрат, спрямованих на заміщення зношених виробничих фондів і приріст інвестицій у поточному році.

Інвестиції розглядаються як сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі економіки. Мета інвестиції – одержання підприємницького доходу, прибутку, процента [1, с.112].

Інвестиції мають декілька відмінних рис від позичок [1, с.114]. По-перше, позичка припускає використання коштів на протязі відносно короткого проміжку часу з умовою повернення кредиту або його еквівалента. Інвестування ж означає вкладення грошей з метою забезпечення притоку

коштів на протязі відносно тривалого проміжку часу до того, як вкладені кошти повернуться до вкладника.

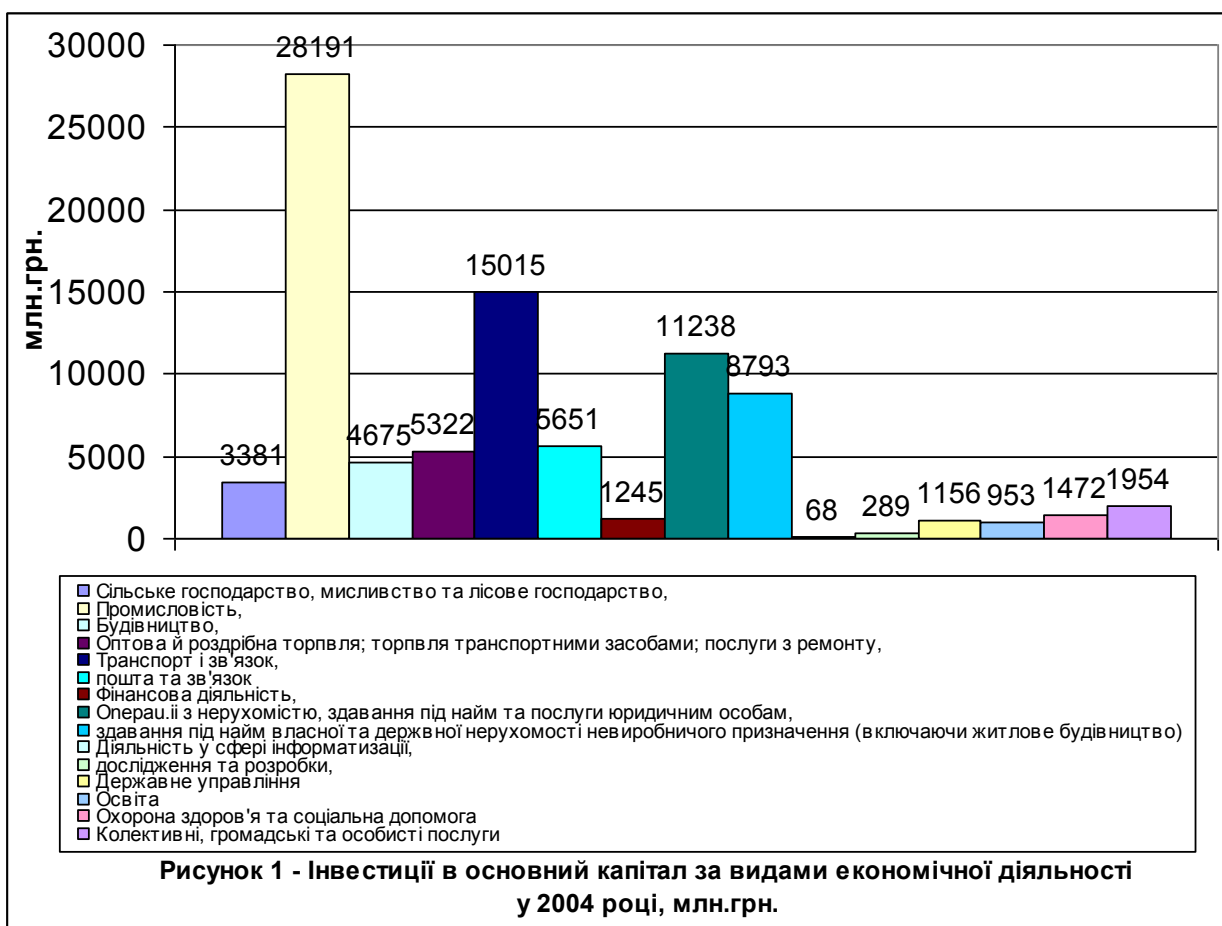
По-друге, при банківському кредитуванні ініціатором угоди звичайно виступає позичальник, а при інвестуванні ініціатива належить банку, який намагається купити активи на ринку.

По-третє, в більшості кредитних угод банк – головний і один з небагатьох кредиторів, тоді, як в інвестиційному процесі він, як правило, один з багатьох кредиторів.

По-четверте, кредитування пов'язане з особистими стосунками банку з позичальником, інвестування ж являє собою обезособлену діяльність.

Метою інвестиційної діяльності комерційних банків є забезпечити собі збереження коштів, диверсифікацію (розподіл банківських активів між різними об'єктами вкладів з метою зниження ризику можливих втрат капіталу чи доходів від нього), доход і ліквідність.

Інвестування, як і кредитування, має дуже важливе значення, яке поступово зростає, особливо в сучасних умовах розвитку економіки України, про що свідчать дані про інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності у 2004 році (Рисунок 1) [8, с.228]. Найбільш привабливішими напрямками інвестування виступають промисловість (28191 млн.грн.), транспорт і зв'язок (15015 млн.грн.), операції з нерухомістю, здавання під найм (11238 млн.грн.), менш привабливими, але вагомими напрямками інвестування є сільське господарство, мисливство та лісове господарство (3381 млн.грн.), будівництво (4675 млн.грн.), торгівля (5322 млн.грн.), пошта і зв'язок (8793 млн.грн.), найменш пріоритетними, але дуже важливими напрямками виступають діяльність у сфері інформатизації (68 млн.грн.), дослідження та розробки (289млн.грн.), освіта (1156 млн.грн.) та інші. Найменша пріоритетність таких напрямків інвестування, як діяльність у сфері інформатизації, дослідження та розробки, освіта, впровадження нових технологічних процесів, освоєння виробництв нових видів продукції пояснюється недосконалістю механізму здійснення інвестиційної політики в Україні (див. Рисунок 1, Рисунок 2).



Між інвестиційними операціями (вкладення коштів в цінні папери підприємств – державних, колективних, приватних – на відносно тривалий період часу) і позичками комерційних банків існує тісний зв'язок [1, с.115]. Банки зобов'язані підтримувати оптимальну структуру своїх активів і, в залежності від економічної ситуації, змінювати її або на користь позичок, або на користь інвестицій. Функція інвестицій – поповнювати резервний капітал

на підставі ступінчастих строків обов'язків інвестиційного портфеля, а також задовольняти непередбачену необхідність в коштах, яка з'являється через забирання клієнтами своїх коштів або надання заявок на позички, які перевищують наявні ресурси. З огляду на ряд причин інвестиції не повинні володіти такою ж ліквідністю, як позички. Отже, інвестиції мають відносно високу ліквідність у порівнянні з кредитами, ліквідність яких є відносно низькою.

При виникненні випадкової потреби в коштах можна знизити обсяг інвестиційного портфеля і зменшити вкладення в позички. Це здійснюється шляхом продажу цінних паперів, в котрі були вкладені кошти, погашення позичок, наданих на вимогу, не відновлення кредитів, строк погашення котрих закінчився.

Для банківських інвестицій характерні фактори ризику: кредитний ризик, ринковий ризик і процентний ризик. Кредитний ризик характерний для цінних паперів, котрі пов'язані з імовірністю того, що фінансові можливості емітента (юридичної особи, котра випустила цінні папери) знизяться так, що він опиниться в неспроможності виконати свої фінансові обов'язки. Ринковий ризик витікає з того, що (у зв'язку з непередбаченими змінами на ринку цінних паперів, або в економіці), привабливість деяких паперів як об'єкта вкладення може бути частково втрачена, так що їх продаж буде можливий тільки з великою скидкою. Процентний ризик пов'язаний із закріпленням відсотка по облігаціях в договірному порядку з моменту їх випуску й відносною свободою коливань ринкових ставок вгору і вниз. Чим далі строк погашення облігації, тим вищий ризик, пов'язаний з динамікою ставки відсотка [1, с.115].

Виникають питання, що ж таке інвестиційна діяльність та на якій основі вона здійснюється, які її джерела фінансування? Так, закон України «Про інвестиційну діяльність» [5, с.4-8] трактує інвестиційну діяльність як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність здійснюється на основі:

- інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;
- державного інвестування, здійснюваного органами влади і управління України, Кримської АРСР, місцевих Рад народних депутатів за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позикових коштів, а також державними підприємствами і установами за рахунок власних і позикових коштів;
- іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами та державами;
- спільного інвестування, здійснюваного громадянами та юридичними особами України, іноземних держав.

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. Інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових та залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

Інвестиційна діяльність може здійснюватись за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові надходження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);
- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

Інвестиційна діяльність передбачає цілеспрямований пошук необхідних інвестиційних ресурсів, визначення ефективного об'єкту інвестування, формування ефективної інвестиційної програми.

З приводу визначення банківської інвестиційної діяльності існує декілька точок зору:

- до інвестиційної діяльності відносять операції по розміщенню грошових коштів на певний термін в цілях отримання доходів;
- під інвестиціями розуміють вкладення довгострокового характеру у створення або залучення необоротних активів тривалого користування, не призначені для продажу, а також довгострокові фінансові вкладення у державні цінні папери, цінні папери та установчі капітали підприємств.

Роуз Пітер С. дає визначення інвестиційних банківських послуг: «Інвестиційні банківські послуги (Investment banking services) – пропозиція з боку банку здійснювати розміщення цінних паперів клієнта в цілях допомоги останньому у залученні коштів»[9, с.24].

На думку Трифа О.О., інвестиційні операції призначені для:

- розширення і диверсифікації доходної бази банку;

- підвищення фінансової стійкості та пониження сукупного ризику банку за рахунок розширення видів діяльності, які він підтримує;
- забезпечення присутності банку на найбільш динамічних ринках, утримання ринкової ниші;
- розширення клієнтської та ресурсної баз, видів послуг клієнтам шляхом створення дочірніх фінансових інститутів;
- посилення впливу на клієнтів, у тому числі через контроль їх цінних паперів.

Банківські установи виступають на ринку як емітенти, фінансові посередники, депозитарії, кредитори, інвестори та об'єкти вкладення інвестицій. Отже, серед основних функцій комерційних банків виділяють посередництво в платежах, яке інтерпретується як «поштова» функція». Розрізняють фінансове посередництво першого типу – кредитна діяльність, депозитна діяльність, купівля-продаж цінних паперів і валюти (фінансове інтермедіанство) та фінансове посередництво другого типу – розміщення цінних паперів емітента на ринку (фінансове мідельменство, коли банк може бути емісійним платіжним агентом або андеррайтером).

Після з'ясування сутності інвестицій та інвестиційної діяльності розглянемо, як трактується поняття кредиту у вітчизняній літературі. Кредит – позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування. Кредит надається на засадах платності, добровільності, повернення, строковості, ефективності, цільового використання та забезпеченості.

За Б.С.Івасівим [7, с.252-253] слово «кредит» походить від лат. *Creditum* – позика, борг. Цей термін також перекладається як вірю, довіряю. А тому категорія кредиту розглядається економічною наукою переважно як довіра однієї особи до іншої, на підставі якої у позичку надається певна вартість у грошовій або товарній формі для тимчасового користування за відповідну плату. Таким є найбільш загальне тлумачення кредиту. Розглядаючи цю економічну категорію, більшість дослідників звертають увагу на такі засади кредиту:

- кредит – це специфічний тип економічних відносин, що ґрунтується на взаємній довірі сторін цих відносин;
- економічною основою кредиту є мобілізація й нагромадження тимчасово вільних коштів і формування з них тимчасового капіталу;
- кредитування – це акт передачі кредитором певної суми капіталу у тимчасове користування позичальнику на умовах повернення, платності та добровільності [7, с.252-253].

Якщо узагальнити ці ознаки кредиту, то можна дати таке визначення: кредит – це система економічних відносин, що виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та їх використання на умовах повернення й платності.

Кредиту, в ринковій економіці, притаманні такі ознаки:

- по-перше, позичальниками здебільшого стають суб'єкти господарювання, кредиторами – переважно банки;

- по-друге, гроші, надані в позику, використовуються позичальником як капітал;
- по-третє, джерелом позичкового процента є прибуток на позичені кошти;
- по-четверте, кредит використовується як гнучкий механізм «переливання» капіталів з одних галузей економіки в інші та вирівнювати норми прибутку.

Згідно з С.В.Мочерним [4, с.173], кредит розглядається як угода між партнерами (фізичними та юридичними особами) про надання у власність майна або грошей іншій особі на умові відстрочки повернення такої ж вартості з виплатою відсотку. Основна форма кредиту – грошова позика, яка є формою руху позичкового капіталу. Надання грошової позики є своєрідним товаром, за користування яким потрібно платити певну суму .

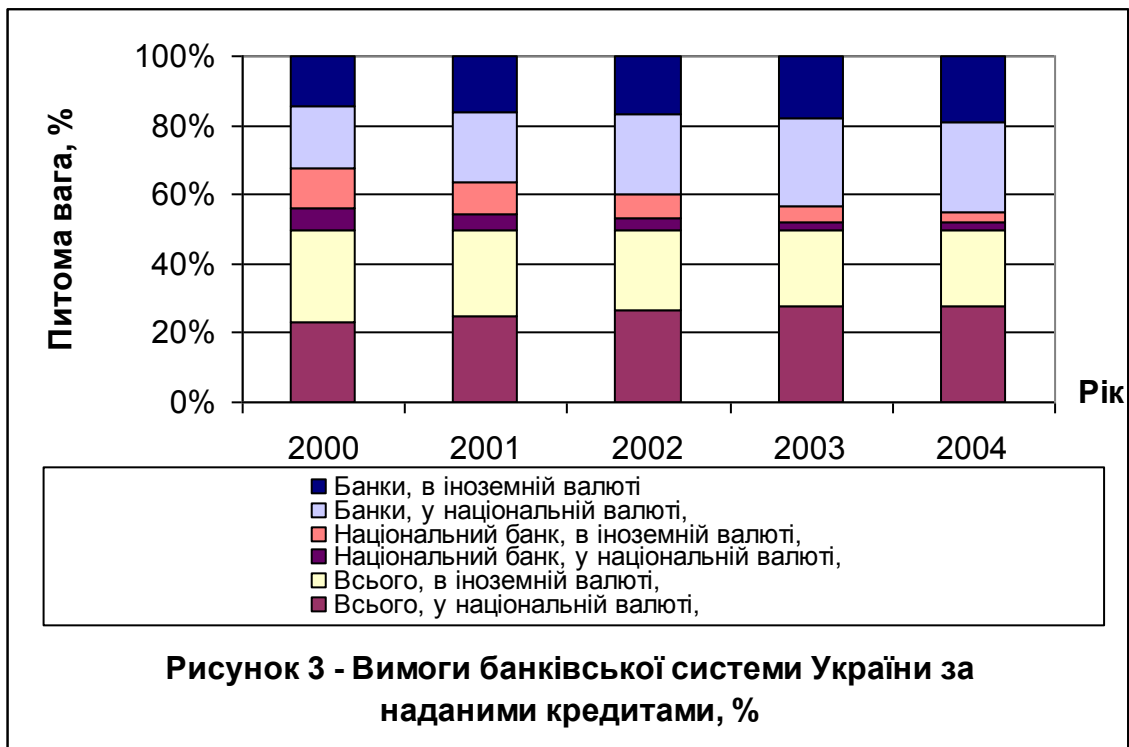
Повніше сутність кредиту розкривається у його функціях. Основними з них є:

- опосередкування процесу перерозподілу вільних грошей між галузями народного господарства;
- сприяння прискоренню обігу грошей, а тим самим економії витрат обігу;
- сприяння вирівнюванню норм прибутку між галузями і сферами народного господарства і формуванню середньої норми прибутку;
- посилення процесу концентрації і централізації капіталу.

Основними формами кредиту є комерційний, банківський, споживчий і поточний (під заставу нерухомого майна), інвестиційний, державний, міжнародний [4, с.173].

Згідно з банківською енциклопедією [1, с.147], кредит – економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк, і звичайно, із сплатою відсотку.

Кредитування має дуже важливе значення, яке поступово зростає, про що свідчать дані про вимоги банківської системи України за наданими кредитами (Рисунок 3) [8, с.354].



Для більш повного осмислення спільних рис та відмінностей інвестування і кредитування необхідно розглянути сутність понять інвестиційної та кредитної політик.

За С.В.Мочерним [4, с.141], інвестиційна політика – комплекс урядових рішень, які визначають основні напрямки використання капітальних вкладень в економіку, різні її сфери та галузі. Інвестиційна політика визначається станом економіки, основними завданнями народного господарства у виробництві, науково-технічному і соціальному розвитку країни. Для України найближчими цілями інвестиційної політики є збільшення обсягу капіталовкладень з метою прискореного виходу з економічної кризи. На перспективу в основі інвестиційної політики повинно стати здійснення структурних реформ, перерозподіл інвестицій на користь наукомістких галузей, які визначають науково-технічний прогрес. Важливо добитися зменшення питомої ваги державних капіталовкладень (вона залежатиме від ступеня роздержавлення і приватизації економіки) і збільшення інвестицій підприємствами за рахунок власних коштів.

Кредитна політика [1, с.150] – система заходів центрального банку та держави в кредитній сфері з метою регулювання грошового обігу і досягнення інших економічних та соціальних цілей, виступає складовою частиною загальної економічної політики. В умовах розвинутої ринкової економіки здійснюється ефективний вплив на вирішальні процеси в умовах і сферах економіки і гальмуються чи прискорюються інфляційні процеси чи загострюються періодичні кризи виробництва, коливання рівня зайнятості, незбалансованість платіжного балансу.

Отже, основні відмінності понять кредитування та інвестування полягають у їх характерних рисах (Таблиця 1).

Таблиця 1 – Спільні риси та відмінності понять інвестування та кредитування

Спільна риса	Відмінна риса	
	інвестування	кредитування
Можуть приймати товарну та грошову форми.	Інвестування ж означає вкладення грошей з метою забезпечення притоку коштів на протязі відносно тривалого часу до того, як вкладені кошти повернуться до вкладника.	Позичка припускає використання коштів на протязі відносно короткого проміжку часу з умовою повернення кредиту або його еквівалента.
Банки зобов'язані підтримувати оптимальну структуру своїх активів і, в залежності від економічної ситуації, змінити її або на користь позичок, або на користь інвестицій.	При інвестуванні ініціатива належить банку, який намагається купити активи на ринку.	При банківському кредитуванні ініціатором угоди звичайно виступає боржник.
Джерелом позичкового процента є прибуток на позичені кошти.	В інвестиційному процесі банк, як правило, один з багатьох кредиторів.	В більшості кредитних угод банк – головний і один з небагатьох кредиторів.
Використовується для перерозподілу вільних коштів між галузями економіки.	Інвестування являє собою обезособлену діяльність.	Кредитування пов'язане з особистими стосунками банку з позичальником.
	Тракується як витрати.	Тракується як позичка.
	Об'єкт інвестування не підлягає поверненню власнику, оскільки вже належить йому.	Об'єкт кредитування підлягає поверненню власнику.
	Заставою є об'єкт інвестування.	Заставою може бути як об'єкт кредитування, так і інше майно позичальника.
	Відносно висока ліквідність.	Відносно низька ліквідність.
	Інвестиції відкладаються на завтра з метою більш ефективного споживання в майбутньому.	Кредит споживається сьогодні за рахунок майбутніх платежів.

Таким чином, можна зробити висновок, що поняття інвестування та кредитування, хоча і мають певні схожі риси, є різними поняттями і кожне має свої особливості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Поняття інвестування та кредитування хоча і мають спільні риси, суттєво відрізняються характерними рисами, такими як часом використання коштів, ініціативою угоди, характером ліквідності, умовами повернення коштів і заставою. Такий підхід до суті інвестування та кредитування дає підставу для побудови адекватних механізмів управління

інвестиційної та кредитної політик, розробки методик ефективної оцінки інвестиційної привабливості проектів у банківському секторі.

Список використаних джерел

1. Банківська енциклопедія / Під редакцією д.ек.н.професора Мороза А.М. – К.: Ельтон, 1993. 328 с.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. – К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с.
3. Денисенко М.П. Гроші та кредит у банківській справі. Навчальний посібник. – К.: Алерта, 2004. – 478 с.
4. Економічний словник-довідник. За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного. – К.: Феліна, 1995. -368 с.
5. Закон України «Про інвестиційну діяльність». За станом на 10 лютого 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2005. – 19 с.
6. Захарін С.В. Кредитування інвестиційної діяльності // Фінанси України. – 2004. -№4. – С.97-105.
7. Івасів Б.С. Гроші та кредит: Підручник. – Вид. 2-ге, змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 528 с.
8. Статистичний щорічник України за 2004 рік / За ред.. О.Г.Осауленка. – К.: Видавництво «Консультант». – 2005. – 591 с.
9. Триф А.А. Инвестиционная и кредитная деятельность коммерческих банков. – М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1997. – 224 с.

O.V.Merenkova, S.V.Vakhnyuk

Features of commercial banks' investment activity of Ukraine

The problem of determination typical features of commercial banks' investment activity is explored in the article. Inconsistency of existent terminology decides by determination general lines and differences of investing and crediting concepts, investment and credit policy.

Меренкова, О.В. Особливості інвестиційної діяльності комерційних банків України [Текст] / О.В. Меренкова, С.В. Вахнюк // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1. - С. 84-91.